

micul atelier

Koroknai Zsolt

*Tehnici de realizare a
portretului*

Cuprins

Scurt istoric	5
Introducere	11
Materiale și instrumente de desen	13
Planșeta de desen	13
Hârtia	14
Instrumente de desen	16
Șevaletul, banca de desen, trepiedul	22
Alegerea condițiilor pentru desenarea portretului	23
Rolul schiței, alegerea instrumentelor tehnice	27
Anatomia artistică, proporțiile corpului uman, particularitățile de vârstă .	30
Craniul	30
Mușchii	31
Proporțiile capului	31
Meridianele capului	32
Ochiul	34
Gura	36
Nasul	37
Urechea	38
Părul	39
Particularitățile de vârstă	40
Construcția desenului	43
Compoziția plastică	48
Portret de femeie în cărbune – pas cu pas	53
Schiță compozițională în creion de argint – pas cu pas	58
Portret de fetiță în creioane pastel – pas cu pas	64
Portret în ulei degresat – pas cu pas	68
Cum se pregătește un paspartu, semnarea desenelor	74
Analiza plastică	78
Mic dicționar de termeni	83

Filippino Lippi (1457–1504): Portret de bărbat tânăr; se presupune că ar fi portretul lui Burchiello (1478), Paris, Louvre. Lucrarea i-a fost atribuită lui Botticelli

Scurt istoric

Cel mai vechi portret cunoscut, reprezentând un bătrân, aparține picturii rupestre (a fost desenat pe pereții unei peșteri din centrul Franței) și datează de acum 27.000 de ani. Deși portretul în sine este multimilenar, abia după un timp foarte îndelungat se va ajunge la perioada clasică a portretului (când se vor exprima caracterul personajului, personalitatea artistului, diferite particularități de stil).

Arta portretului a fost aplicată încă din antichitate în sculptura egipteană, sau la reprezentarea personajelor de pe sarcofagele etrusce datate din sec. VI î. Hr. Personajele stau culcate pe un pat de ospăț (clinium), au trăsăturile feței redată cu acuratețe și exprimă echilibrul dintre dragoste, moarte și eternitate, asemeni relației dintre Eros, Gaia și Tartar din mitologia greacă. Din pictura antică grecească și cea romană s-au păstrat prea puține picturi. Din siturile arheologice de la Pompei au ieșit la iveală picturi murale (realizate

Pat de ospăț – clinium (sfârșitul sec. VI î. Hr., Villa Giulia, Roma). Sarcofag etrusc dublu, din teracotă, provenind din Necropola Banditaccia din Cerveteri (200 cm lungime, 140 cm înălțime). Cei doi îndrăgostiți zâmbesc, culcați pe patul de ospăț, urmând să ia împreună ultima masă, uniți prin iubirea lor

Portret anonim de la Fayum, Egipt. Este unul dintre cele mai renumite portrete păstrate din perioada romană a artei egiptene (Muzeul de Arheologie, Florența)

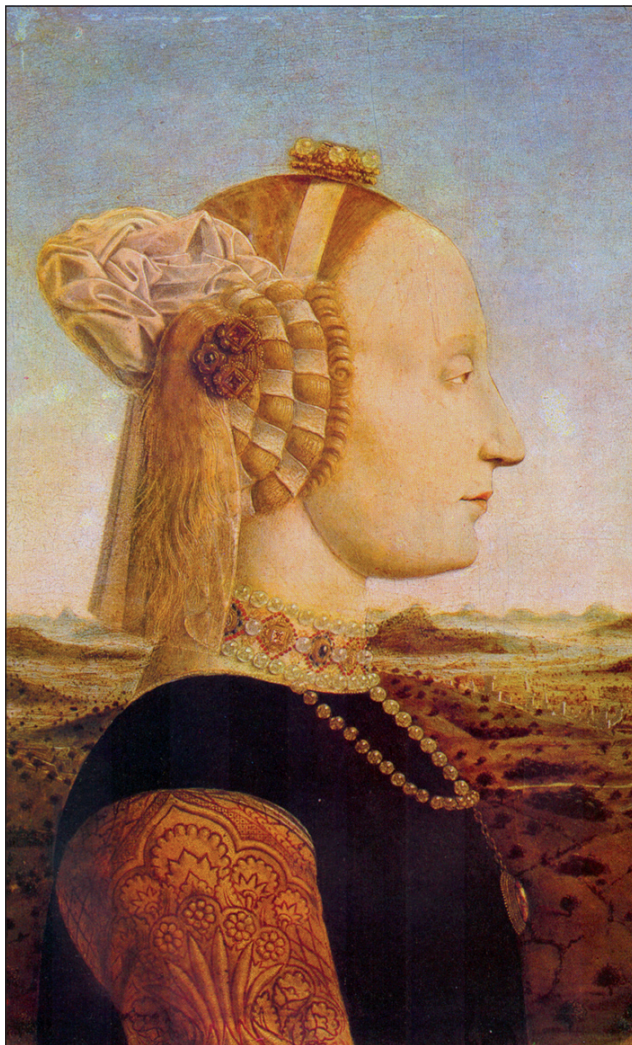
pe pereți) la care putem admira rafinamentul și talentul artistului antic. În arta greacă și cea romană, portretul este mai răspândit în sculptură. Portretele zeilor Olimpului au fost realizate cu mare acuratețe și rafinament. Încă de pe vremea lui Alexandru cel Mare, Lusistratos a făcut primele mulaje de ghips după chipuri umane. Romanii au dus la perfecțiune arta portretului (în timp ce sculpturile grecești reprezentau zei, cele romane redau personaje reale din pătura aristocrației. Aceasta înseamnă că portretele trebuiau să fie copii fidele ale modelelor reale și necesitau acuratețe în realizare. S-au păstrat nenumărate

Simone Martini (1284–1344): *Bunavestire* (1333), Galleria Uffizi, Florența

Raffael (1483–1520): *Doamna cu unicornul* (1505–1506), Galleria Borghese, Roma

Pierro della Francesca (aprox. 1420 – 1492): *Portretul Battistei Sforza* (1472–1474), Galleria Uffizi, Florența

busturi din perioada lui Hadrian care fac mărturie despre acest fapt. Cea mai interesantă dovadă din această perioadă este probabil cea descoperită în Egipt, în mormintele de lângă El Fayum, provenind din sec. III d. Hr. Mumiile aveau deasupra feței o scândură subțire de lemn pe care era pictat chipul defunctului, în encaustică (pictură colorată realizată pe bază de ceară de albine).

Au trecut câteva secole până când portretul a revenit în actualitate, atât în pictură cât și în sculptură. În picturile religioase de la începuturile Renașterii sunt reprezentați donatorii lucrării, astfel putem vedea chipul celui care a comandat sau a finanțat lucrarea. În picturile lui Simone Martini (1284–1344) pot fi admirate portrete realizate cu o acuratețe realistă, dar pe un fond stilizat specific icoanei bizantine (la începutul Renașterii se mai păstrează influența bizantină, care va dispărea treptat în sec. XV).

Aceeași tratare o întâlnim și în pictura lui Giotto (1267–1337). Arta portretistică revine în actua-

Jan van Eyck (1390–1441): Soții Arnolfini (1434), National Gallery, Londra

Pieter Paul Rubens (1577–1640): Maria de Medici, Regina Franței (1625), Museo Prado, Madrid

litate la Florența în timpul Renașterii. Apar portretele din profil, de tip medalion, asemenea portretelor de pe monede. Astfel putem vedea portretele familiilor nobiliare înconjurate de atmosfera calmă a peisajelor din Toscana, reprezentate în fundal (Pierro della Francesca, circa 1420–1492). Artiștii Renașterii erau familiarizați cu anatomia sau filozofia, acestea influențându-le gândirea și opera.

Artiștii remarcabili ai vremii au fost Leonardo da Vinci (1452–1519), Raffaello Sanzio (1483–1520), precum și cel care le-a descris viețile, Giorgio Vasari (1511–1574).

Leonardo da Vinci a scris o carte despre pictură, numită *Trattato della Pittura* (Tratatul despre pictură).

Cei doi artiști remarcabili ai picturii flamande, Jan van Eyck (1390–1441) și Pieter Paul Rubens (1577–1640), au influențat pictura germană din sec. XVII, care a fost dominată de portrete realiste. Unul dintre cei mai mari maeștri ai Renașterii, Albrecht Dürer (1471–1528), a realizat por-

Anthonis van Dyck (1599–1641): Martin Ryckaert, pictorul fără o mână (Museo Prado, Madrid)

Dominique Ingres (1780–1867): Portretul Doamnei de Senonnes (1814), Musée des Beaux-Arts

Paul Cézanne (1839–1906): Autoportret (1877–1879), Neue Pinakothek, München

Benczúr Gyula (1844–1920): Autoportret (1917), Galleria Uffizi, Florența

trete remarcabile. În Italia și Germania, cerința de redare cât mai fidelă a chipului – devenită o modă națională – sporește rolul portretisticii. În Perioada barocă s-au remarcat, prin portretele realizate, trei mari pictori: Velazquez (1599–1660), Rembrandt (1606–1669) și Rubens (1557–1640). În portretele tratate realist se exprimă starea sufletească, trăsături alegorice, gesturi dinamice și expresive. Anthonis van Dyck (1599–1641), care a fost elevul lui Rubens, a pus în evidență în picturile sale starea de mulțumire și eleganța aristocratică ale modelelor sale. După Revoluția Franceză temele devin mai realiste, mai simple, mai aproape de problemele sociale ale oamenilor de rând.

Portretul clasicist este reprezentat în sec. XVIII de maestrul Jacques-Louis David (1748–1825) și de elevul său Dominique Ingres (1780–1867). În secolul XIX, datorită cunoștințelor acumulate de-a lungul timpului, s-au găsit noi modalități de expresie. De exemplu, în lucrările apreciaților pictori Pierre-Auguste Renoir (1841–1919), Édouard Manet (1832–1883) sau Edgar Degas

Amadeo Modigliani (1884–1920): Femeie cu cravată neagră, Paris (proprietate particulară)

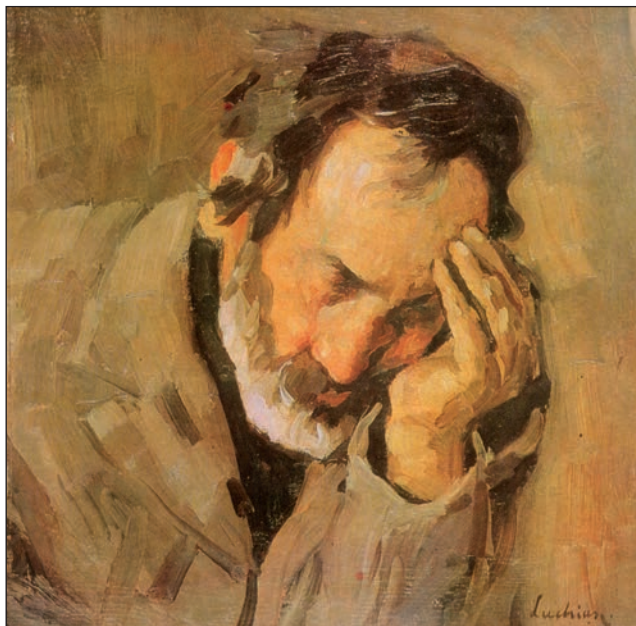
Nicolae Grigorescu (1838–1907): Profil de fată (1878)

Marcel Duchamp (1887–1968); Duchamp dându-se drept Rose Sélavy (1920). Persoana reală este înlocuită de o persoană fictivă. În portret apar jocuri de cuvinte și de identități

Andy Warhol (1928–1987): Michael Jackson (1984). Vedeta pop este tratată ca un obiect ready-made, depersonalizată, ca „un produs”, un obiect al societății de consum

Ștefan Luchian (1868–1916): *Moș Niculae cobzarul* (1906)

(1834–1917) se pot vedea experimentări diferite, de la tehnici inovatoare și până la reformularea limbajului pictural al artistului. Să ne amintim de portretele remarcabile ale lui Paul Gauguin (1848–1903) și Amadeo Modigliani (1884–1920). Experimentele compoziționale ale lui Paul Cézanne (1839–1906) au precedat arta sec. XX. Marcel Duchamp (1887–1968) pune problema artei conceptuale, ce poate fi remarcată în portretul lui Rose Sélavy. După cele două războaie mondiale apar portretele realismului socialist, precum cele ale lui Gerasimov (1885–1964), iar la polul opus întâlnim hiperrealismul american, prin Chuck Close (n. 1940), ale pop-art – ului, al cărui reprezentant, Andy Warhol (1928–1987), a prelucrat poze polaroid într-o colecție de portrete grafice.

În România, portretistica este bogat reprezentată în pictură încă de la începutul sec. XIX. Lucrările realizate în această perioadă erau însă în mare parte anonime, deoarece autorii nu-și semnau operele, neavând conștiința paternității artistice. Din a doua jumătate a sec. XIX încep să se remarce marii maeștri ai penelului românesc, aceștia îmbinând elementele moderniste cu cele tradiționaliste.

Printre marii portretiști români se numără Nicolae Grigorescu (1838–1907), al cărui stil reprezintă o variantă proprie a *plein-air-ismului*, deosebindu-l de cel al „barbizoniștilor” și al impresionistilor. „Țărancă din Muscel”, „Portret de evreu”, „Pe gânduri”, „Portret de țărăncuță”, „Profil de față”, „Fată cu tulpan”, „Fetiță cu basma roșie”, „Portret de femeie” sunt câteva dintre portretele sale cele mai admirate, reprezentând chipuri optimiste, pline de culoare și vitalitate, din lumea satului românesc.

Un alt mare portretist român, Theodor Aman (1831–1891), a fost principalul inițiator al înființării Școlii de Arte Frumoase din București, al cărei director a fost până la moarte. Două dintre cele mai apreciate lucrări aparținând portretisticii sale sunt „Portretul Aristiei Aman” și „Portretul Pepicăi Aman”.

Un reprezentant de excepție din galeria marilor portretiști români este Ștefan Luchian (1868–1916). Datorită lui, pictura românească va trece de la impresionism la postimpresionism. Autoportretul său, intitulat simplu „Un zugrav”, și-a câștigat faima prin impresia copleșitoare produsă asupra privitorului.

La fel de valoroase sunt portretele sale „Cap de bătrân”, „Alecua Literatu”, „Profil de față”, „Cap de țaran”, „Moș Niculae cobzarul”.

Gheorghe Tătărescu (1820–1894), pictor român participant la Revoluția de la 1848, a realizat portretele celor mai de seamă revoluționari pașoptiști, cel mai reprezentativ fiind al lui Nicolae Bălcescu.

Un valoros pictor român care și-a câștigat faima în special datorită portretelor sale este Corneliu Baba (1906–1997), comparat adeseori de către criticii de artă cu celebrii artiști Goya sau Rembrandt deoarece, asemeni lor, își pregătea lucrările efectuând un număr impresionant de schițe ale ochilor și mâinilor personajelor sale. A realizat portretele mai multor personalități din viața artistică, literară sau muzicală românească (Lucia Sturdza – Bulandra, Tudor Arghezi, George Enescu ș.a.).

Introducere

Dorința de a desena frumos este firească pentru oricine, indiferent de vârstă. În cartea noastră ne propunem să studiem o ramură mai veche a desenului: desenul de portret. Portretul se ocupă cu reprezentarea trăsăturilor feței umane, dar și a trăirilor interioare, de la dorințele ascunse ale copilăriei până la mărturiile confesional-suprealiste. Cea mai importantă particularitate a desenului este relația de reciprocitate dintre artist și modelul său. Este o relație de intimitate creativă și constructivă bazată pe personalitățile lor.

Cézanne: Studiu, detaliu (22 × 28 cm)

Cézanne: Clovn (fiul artistului), 1880, 20 × 27 cm, desen în creion, Kunstmuseum, Basel

Acuarelă realizată de o fetiță de 7 ani

Portretistica este o formă de învățare, de cunoaștere a formelor lumii înconjurătoare; este un proces care duce la formarea personalității și la vizualizarea stărilor sufletești. Oricât ar părea de ciudat, fiecare dintre noi învață să deseneze în felul său particular. Nu suntem în măsură să dăm o rețetă universal-valabilă, dar putem dobândi cunoștințe de specialitate despre bazele desenului, materialele de lucru și modul lor de întrebuințare, ne putem însuși câteva noțiuni de anatomie artistică, suficiente pentru ca folosindu-le drept suport să putem realiza portrete și să ne dezvoltăm aptitudinile artistice.

Rolul acestei cărți este de a-i îndruma pe cei dornici să deseneze portrete, în sensul clasic al cuvântului, în mod realist. Cartea prezintă diferite materiale de lucru și modul lor de întrebuințare, ne stimulează să desenăm cu ușurință, degajat, chiar dacă portretul nu e atât de ușor de realizat. Cu toate că pare dificilă, realizarea portretului ne rezervă încă multe bucurii și satisfacții.

Autorul